

Гармашова Ю.О.,

к.е.н.,

Класичний приватний університет

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Анотація. Розкрито сутність державного регулювання ринку фінансових послуг. Здійснено огляд законодавчої бази, що регулює процес надання фінансових послуг в Україні. Надано характеристику державних органів, що здійснюють регулювання ринку фінансових послуг України. Наведено сутність саморегулювання українського ринку фінансових послуг. Запропоновано загальні шляхи удосконалення механізму регулювання ринку фінансових послуг в Україні.

Ключові слова: фінансова послуга, ринок фінансових послуг, державне регулювання, ринкове регулювання, саморегулювальна організація.

Постановка проблеми. Сучасний ринок фінансових послуг в Україні перебуває на стадії, коли тривають процеси його формування. Незважаючи на регулярно здійснювані кроки з реформування ринку фінансових послуг на законодавчому рівні, залишається велика кількість проблем, що потребують негайного вирішення. Серед них – втрата довіри споживачів фінансових послуг та викликане цим падіння головних індикаторів розвитку небанківського сектору ринку фінансових послуг. Існуючий механізм регулювання ринку фінансових послуг нездатний забезпечити стабільність розвитку фінансової системи України. Без достатнього рівня розвитку ринку фінансових послуг неможливе ефективне функціонування економіки країни в цілому, оскільки відсутній адекватний перерозподіл фінансових ресурсів. Це викликає необхідність створення дієвого механізму регулювання ринку фінансових послуг, який би забезпечив ефективне його функціонування. Цей механізм повинен включати як елементи державного регулювання, так і саморегулювання ринку фінансових послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням регулювання ринку фінансових послуг в Україні присвячено багато наукових праць. Серед них праці таких вітчизняних учених, як: О. Аслан, О. Близнюк, А. Болдова, Є. Бондаренко, А. Василенко, С. Герасимова, В. Домбровський, Г. Ковтун, С. Маслова, К. Масляєва, С. Міщенко, В. Мойко, С. Мошенський, Ю. Радецький, І. Рекуненко, В. Хомаківська та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У більшості праць переважно висвітлюються особливості державного регулювання ринку фінансових послуг і дуже рідко увага приділяється аспектам саморегулювання, що є не менш важливою формою впливу на функціонування ринку фінансових послуг. Окрім того, у зв'язку з постійними змінами в українському законодавстві доцільно розкрити особливості регулювання українського ринку фінансових послуг за станом на сьогодні, з урахуванням внесених останнім часом коректив в нормативно-правову базу України.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є виявлення особливостей сучасного державного та ринкового регулювання ринку фінансових послуг в Україні; розкриття переліку

повноважень державних органів, що здійснюють регулювання ринку фінансових послуг; характеристика головних нормативно-правових актів, відповідно до положень яких відбувається регулювання процесу надання фінансових послуг в Україні; розробка рекомендацій щодо створення наглядового механізму за дотриманням прав споживачів фінансових послуг, впровадження прозорих правил функціонування ринку та відновлення економічної конкуренції.

Виклад основного матеріалу. Державне регулювання ринків фінансових послуг полягає у здійсненні державою комплексу заходів, спрямованих на регулювання та нагляд за ринками фінансових послуг для захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам [1].

Метою державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні є: проведення єдиної ефективної державної політики у сфері фінансових послуг; захист інтересів споживачів послуг; створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринків фінансових послуг; створення умов для ефективної мобілізації і розміщення фінансових ресурсів учасниками ринків з урахуванням інтересів суспільства; забезпечення рівних можливостей для доступу до ринків фінансових послуг та захисту прав їх учасників; дотримання учасниками ринків положень законодавства; запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції; контроль за прозорістю та відкритістю; сприяння інтеграції в європейський та світовий ринки фінансових послуг [1].

Основні нормативно-правові акти, відповідно до положень яких здійснюється державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг в Україні, відображені у таблиці 1.

Крім загального законодавства у сфері ринків фінансових послуг, також діють законодавчі акти, що регулюють діяльність страхового ринку, кредитних установ, недержавних пенсійних фондів, фінансових компаній, ломбардів та лізингодавців, бюро кредитних історій.

Державне регулювання ринків фінансових послуг в Україні здійснюється у таких формах: 1) ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг; 2) нормативно-правове регулювання діяльності фінансових установ; 3) нагляд за діяльністю учасників ринків фінансових послуг (за виключенням споживачів фінансових послуг); 4) застосування уповноваженими державними органами заходів впливу тощо [1].

У процесі регулювання держава може впливати на ринок фінансових послуг не лише прямими методами, але й опосередковано – з використанням інструментів монетарної, фіскальної, інвестиційної політики [3].

Перелік державних органів, які здійснюють регулювання ринку фінансових послуг в Україні, наведено на рисунку 1.

Розглянемо повноваження спеціалізованих центральних органів виконавчої влади, що безпосередньо регулюють під-

Нормативно-правове регулювання ринку фінансових послуг в Україні

№ з/п	Вид нормативно-правового акта	Назва
1.	Указ Президента України	«Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг»
2.	Закон України	«Про організацію формування та обігу кредитних історій»
3.		«Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»
4.		«Про недержавне пенсійне забезпечення»
5.		«Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю»
6.		«Про кредитні спілки»
7.		«Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»
8.		«Про фінансовий лізинг»
9.		«Про рекламу»
10.		«Про страхування»
11.		Розпорядження Держфінпослуг
12.	«Про можливість надання юридичними особами-суб’єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, фінансових послуг з надання коштів у позику та надання поручительств»	
13.	«Про затвердження Положення про встановлення обмежень на суміщення діяльності фінансових установ з надання певних видів фінансових послуг»	
14.	«Про затвердження Положення про Державний реєстр фінансових установ»	

Побудовано на основі [2]

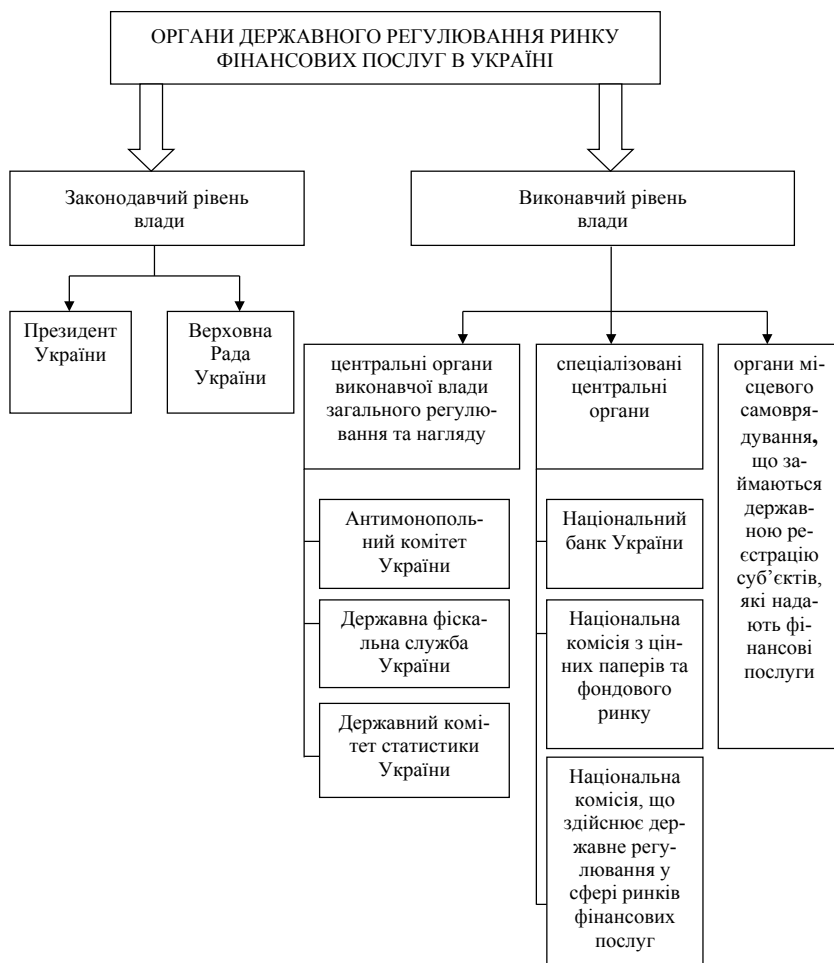

Рис. 1. Структура органів державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні

Побудовано автором

контрольні їм сегменти ринку фінансових послуг в Україні.

Так, Національний банк України здійснює регулювання ринку банківських послуг та діяльності з переказу коштів. Банківське регулювання полягає у створенні системи норм, які регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду та відповідальність за порушення банківського законодавства [4].

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) – це державний колегіальний орган, підпорядкований Президенту України та підзвітний Верховній Раді України, що здійснює державне регулювання ринку цінних паперів [5]. НКЦПФР виконує такі завдання: формування та забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо розвитку та функціонування ринку цінних паперів та їх похідних, сприяння адаптації національного ринку до міжнародних стандартів; координація діяльності державних органів з питань функціонування ринку цінних паперів та їх похідних; здійснення державного регулювання та контролю за випуском і обігом цінних паперів та їх похідних в Україні та у сфері спільного інвестування; захист прав інвесторів шляхом застосування заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів, застосування санкцій; сприяння розвитку ринку цінних паперів; узагальнення практики застосування законодавства

України з питань випуску та обігу цінних паперів, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення [6].

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, підзвітним Верховній Раді України. Місія Нацкомфінпослуг полягає у створенні умов для належного та ефективного функціонування ринків небанківських фінансових послуг, зміцненні системної стабільності на цих ринках, забезпеченні захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг, а також інтеграції у світовий фінансовий простір без загроз національним інтересам та економічній безпеці України.

На Нацкомфінпослуг законодавством покладені такі завдання: формування та забезпечення реалізації політики державного регулювання у сфері ринків фінансових послуг (за виключенням ринку банківських послуг і ринків цінних паперів та похідних цінних паперів); розробка і реалізація стратегії розвитку ринків фінансових послуг та вирішення системних питань їх функціонування; забезпечення розробки та координації єдиної державної політики щодо функціонування накопичувальної системи пенсійного страхування; здійснення державного регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг і дотриманням законодавства у відповідній сфері; захист прав споживачів фінансових послуг шляхом застосування заходів впливу з метою запобігання і припинення порушень законодавства на ринку фінансових послуг; узагальнення практики застосування законодавства України з питань фінансових послуг і ринків та розробка пропозицій щодо їх удосконалення; розробка і затвердження обов'язкових до виконання нормативно-правових актів з питань, що належать до її компетенції; координація діяльності з іншими державними органами; запровадження міжнародно визнаних правил розвитку ринків фінансових послуг [2].

Серед повноважень Антимонопольного комітету України є контроль за діяльністю учасників ринків фінансових послуг та отримання від них інформації у межах своїх повноважень [7].

Система державного регулювання ринку фінансових послуг, що існує в Україні, має такі недоліки: відсутність єдиного узгодженого підходу до процесу регулювання ринку; труднощі здійснення консолідованого нагляду за наданням фінансових послуг; значний обсяг видатків Державного бюджету на утримання спеціальних органів виконавчої влади, що займаються регулюванням ринку; недостатній рівень захисту прав споживачів фінансових послуг.

Поряд з державним регулюванням ринку фінансових послуг в Україні використовується також ринкове регулювання, або саморегулювання.

Саморегульованою організацією (далі – СРО) є неприбуткове об'єднання фінансових установ, створене з метою захисту

інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг, якому делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг [1].

Інше визначення СРО міститься в законодавстві, що регулює фондовий ринок: СРО професійних учасників фондового ринку – це неприбуткове об'єднання учасників фондового ринку, що провадять професійну діяльність на фондовому ринку з торгівлі цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, депозитарну діяльність, крім депозитаріїв, утворене відповідно до критеріїв та вимог, установлених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку [8].

До інститутів саморегулювання на ринку фінансових послуг України можна віднести: саморегульовні ринки – біржі; професійні СРО, до яких належать актуарії, юристи фондового ринку тощо; підприємницькі СРО [3, с. 55].

Серед СРО, що діють в Україні, можна назвати: на ринку банківських послуг – Асоціацію українських банків, Український кредитно-банківський союз, Харківський банківський союз та інші регіональні банківські союзи; на фондовому ринку – Українську асоціацію інвестиційного бізнесу, Професійну асоціацію реєстраторів і депозитаріїв, Асоціацію «При-

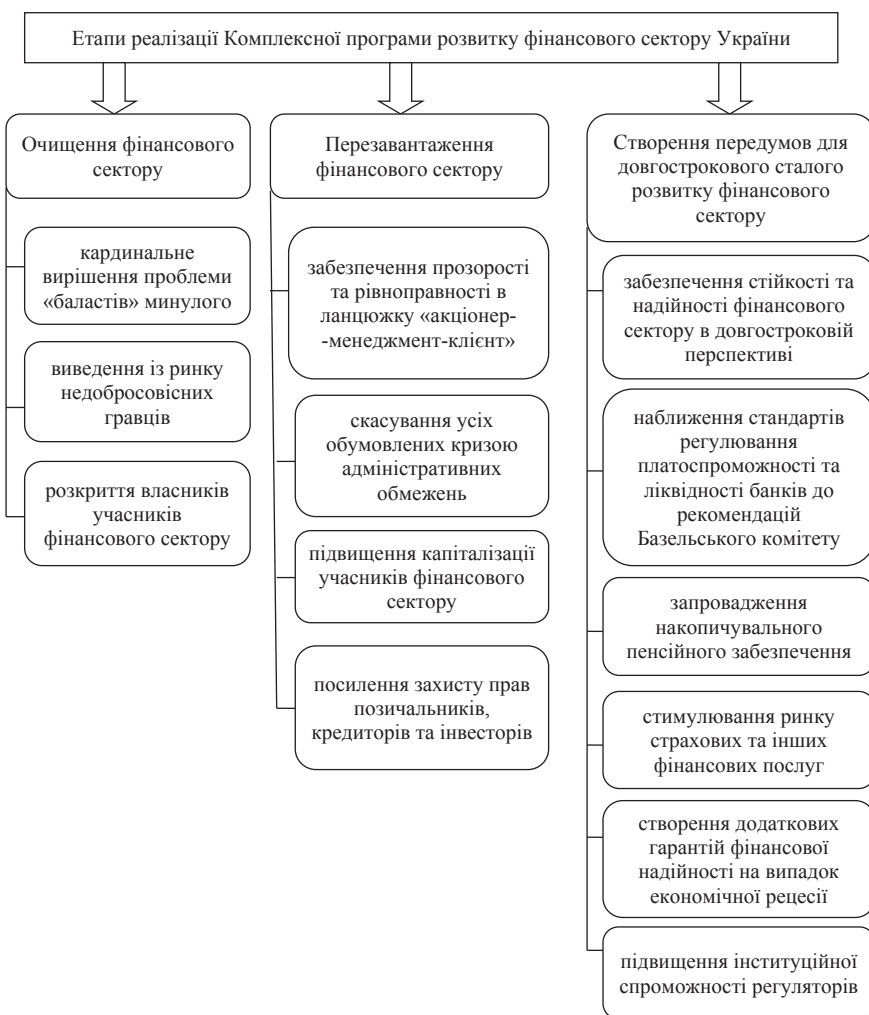

Рис. 2. Етапи та складові реалізації Комплексної програми розвитку фінансового сектору України

Побудовано автором на основі [10]

ватні інвестори України», Асоціацію «Українські фондови торговці»; на ринку послуг фінансових компаній – Українське товариство фінансових аналітиків, Всеукраїнську Асоціацію ломбардів, Професійну асоціацію корпоративного управління; на ринку недержавного пенсійного забезпечення – Національну асоціацію недержавних пенсійних фондів та адміністраторів недержавних пенсійних фондів, Українську асоціацію адміністраторів пенсійних фондів; на страховому ринку – Лігу страхових організацій України, Асоціацію Страховий Бізнес тощо; на кредитному ринку – Всеукраїнську Асоціацію кредитних спілок, Національну асоціацію кредитних спілок України. Однак офіційно зареєстровані з них лише декілька [3, с. 56].

Головною перевагою функціонування СРО є те, що вони добре орієнтуються в особливостях того сегмента ринку фінансових послуг, в якому функціонують, і саме тому здатні приймати найбільш зважені рішення щодо регулювання.

Нині в Україні саморегулюванню відводиться досить незначна роль порівняно з державним регулюванням. Єдиним сегментом ринку фінансових послуг, де ринковому способу регулювання приділяється досить суттєва увага, виступає фондовий ринок, де з метою створення ефективної системи регулювання та контролю на ринку цінних паперів були створені СРО ринку цінних паперів, які об'єднують професійних учасників ринку за видами діяльності: реєстраторів, торговців, зберігачів та депозитаріїв, інвестиційних керуючих.

На ринку цінних паперів діють такі СРО, як: Асоціація «Українські фондови торговці», Професійна асоціація реєстраторів і депозитаріїв, Українська Асоціація інвестиційного бізнесу. Основними завданнями СРО на фондовому ринку є: встановлення правил, стандартів та вимог до здійснення діяльності з цінними паперами; встановлення норм та правил поведінки, вимог до професійної кваліфікації фахівців-членів СРО та здійснення контролю за їх дотриманням членами організацій; сприяння здійсненню професійної діяльності членами СРО; розробка та здійснення заходів щодо захисту прав членів СРО. НКЦПФР проводить послідовну політику щодо встановлення єдиного підходу до створення та функціонування СРО та передачі їм частини регуляторних повноважень на ринку цінних паперів [9].

Існуюча система регулювання ринку фінансових послуг в Україні давно потребує комплексного реформування, тому у червні 2015 р. здійснено важливий крок у цьому напрямі – затверджено Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року.

Основні етапи реалізації Програми наведено на рисунку 2 [10].

Метою Програми є створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами Європейського Союзу.

Ще одним важливим кроком у напрямі реформування ринку фінансових послуг України стала розробка Стратегії реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015–2020 роки. Метою Стратегії є реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг для забезпечення сприятливих умов їх подальшого розвитку, підвищення інвестиційної привабливості та відновлення довіри споживачів небанківських фінансових послуг.

Основними напрямками реалізації Стратегії визначено: дерегуляцію на ринках небанківських фінансових послуг та спрощення регуляторного середовища; удосконалення діяльності регулятора та підвищення ефективності державного нагляду; захист інтересів споживачів фінансових послуг та відновлення довіри до ринків небанківських фінансових послуг; регуляторний вплив на розвиток ринків небанківських фінансових послуг [2].

Висновки і пропозиції. Процес регулювання діяльності ринку фінансових послуг в Україні нині далекий від досконалого. Відсутня єдина узгоджена політика щодо регулювання кожного сектору ринку, функціонують цілих три державних органи, кожен з яких уповноважений регулювати певний сегмент ринку фінансових послуг. Діяльність саморегулювальних організацій, що діють на ринку фінансових послуг України, достатнім чином не регулюється жодним законодавчим актом, що свідчить про те, що ринковому способу регулювання процесу надання фінансових послуг в Україні належної уваги не приділяється. Крім того, на державному рівні слабо захищені права споживачів фінансових послуг, що також потребує окремої уваги. Подальший розвиток регулювання українського ринку фінансових послуг, що буде спроможний задовольнити потреби суспільства у високоякісних фінансових послугах, доцільно здійснювати у координації із сучасними процесами реформування економіки країни в цілому, спираючись на успішний зарубіжний досвід. По-перше, необхідно створити дієвий наглядовий механізм за дотриманням прав споживачів фінансових послуг. Такий механізм повинен передбачати: контроль з боку державних органів за наданням споживачам фінансових послуг повної та достовірної інформації про діяльність фінансових установ; закріплення на законодавчому рівні гарантій забезпечення прав споживачів щодо отримання страхових виплат, внесків на депозитні рахунки тощо; впровадження системи вирішення спірних питань, що виникають у процесі надання споживачам різноманітних фінансових послуг. По-друге, доцільно впровадити прозорі правила функціонування ринку та відновити економічну конкуренцію. Для цього потрібно на законодавчому рівні закріпити головні принципи, за якими функціонує ринок фінансових послуг в Україні, включаючи: забезпечення відкритості усіх форм звітності фінансових установ; перегляд вимог до нормативів обсягів капіталу та ліквідності, достатніх для здійснення діяльності на ринку; спрощення процедури отримання ліцензій; стимулювання розвитку пріоритетних сегментів ринку фінансових послуг; жорсткий контроль за порушеннями норм законодавства щодо проявів недобросовісної конкуренції.

Література:

1. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р. № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
2. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/>.
3. Бондаренко Є. П. Механізм регулювання ринку фінансових послуг України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 [Електронний ресурс] / Є. П. Бондаренко. – Суми, 2011. – Режим доступу : http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6650/1/6_Bondarenko_disser_w.pdf.
4. Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/679-14/page>.

5. Указ Президента України «Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку» від 23 листопада 2011р. № 1063/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>.
6. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30 жовтня 1996 р. № 448/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр>.
7. Офіційний сайт Антимонопольного комітету України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/>.
8. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/>.
9. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nssmc.gov.ua/>.
10. Комплексна Програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року від 18.06.2015 р. № 391 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>.

Гармашова Ю.А. Особенности регулирования рынка финансовых услуг в Украине

Аннотация. Раскрыта сущность государственного регулирования рынка финансовых услуг. Осуществлен обзор законодательной базы, регулирующей процесс предоставления финансовых услуг в Украине. Охарак-

теризованы госу-дарственные органы, осуществляющие регулирование рынка финансовых услуг Украины. Приведена сущность саморегулирования украинского рынка финансовых услуг. Предложены общие пути усовершенствования механизма регулирования украинского рынка финансовых услуг в Украине.

Ключевые слова: финансовая услуга, рынок финансовых услуг, государственное регулирование, рыночное регулирование, саморегулируемая организация.

Garmashova J.A. Features of regulation of the financial services market in Ukraine

Summary. The essence of state regulation of the financial services market is exposed. The purpose and form of state regulation of financial services in Ukraine are provided. Review of the legal framework governing the provision of financial services in Ukraine made. Determination and self-regulatory organization for operating in the Ukrainian financial market are self-regulatory organizations. Common ways to improve the mechanism of regulation of the financial services market in Ukraine are offered.

Keywords: financial services, financial services market, government regulation, market regulation, self-regulatory organization.